

Euroopan unionin datasääntely

– käsikirja viiteen asetukseen

Sanna Wong-Toropainen

EUROOPAN UNIONIN DATASÄÄNTELY

Sanna Wong-Toropainen

Euroopan unionin datasääntely
– käsikirja viiteen asetukseen

EDILEX LAKITIETO OY

© Edilex Lakitieto Oy ja tekijä

Kansi: Tiina Lahdelma

Taitto: Anu Korpijärvi

Kannen kuva: Adobe Firefly

Kustantaja: Edilex Lakitieto Oy
lakitieto.edilex.fi

ISBN 978-951-37-9302-9

Anna palautetta kirjasta: toimitus.edilex.kustannus@almamedia.fi

Painopaikka: BoD – Books on Demand 2025

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
1.1	Datan saatavuus ja datanhallinta	4
1.2	Innovaatiota vai sääntelyä?	8
1.3	Kirjan rakenne	10
2	Datanhallinta-asetus	11
2.1	Julkisen sektorin datan uudelleenkäyttö	13
2.1.1	Julkinen, suojattu data	15
2.1.2	Keskitetty tietopiste	18
2.1.3	Uudelleenkäytön ehdot	21
2.2	Datan välityspalvelut	25
2.2.1	Datan välityspalvelun määritelmä	26
2.2.2	Datan välityspalveluiden ilmoittautumisvelvollisuus	30
2.2.3	Datan välityspalvelujen tarjoamisen edellytykset	32
2.3	Data-altruismipohjaiset organisaatiot	35
2.3.1	Vapaaehtoinen rekisteröinti	36
2.3.2	Toiminnan edellytykset	37
2.4	Kansainvälinen pääsy ja siirto	39
2.5	Toimivaltaiset elimet ja seuraamukset	40
3	Datasäädös	43
3.1	Datan jakaminen yritysten sekä kuluttajien ja yritysten välillä	45
3.1.1	Datan haltijat, käyttäjät ja vastaanottajat	46
3.1.2	Verkkoon liitetyt tuotteet ja niihin liittyvät palvelut	48
3.1.3	Tuotteiden ja palveluiden käyttödata	50
3.1.4	Suunnittelu- ja tiedonantovelvoitteet	52
3.1.5	Käyttödatan asettaminen saataville	55
3.1.6	Datan jakaminen kolmansien osapuolten kanssa	60
3.2	Reunaehdot datan jakamista koskeville sopimuksille	64
3.2.1	FRAND-ehdot	66
3.2.2	Kohtuuttomat sopimusehdot	69
3.3	Datan asettaminen julkisen sektorin saataville	70

3.4	Datankäsittelypalvelujen vaihtaminen	74
3.5	Muiden kuin henkilötietojen kansainvälinen siirto	77
3.6	Yhteentoimivuus	78
3.7	Toimivaltaiset elimet ja seuraamukset	80
4	Tekoälyasetus	83
4.1	Tekoälyjärjestelmän määritelmä ja arvonluontiketju	86
4.2	Tekoälyasetuksen riskiperusteisuus	90
4.3	Kielletyt käyttötarkoitukset	92
4.4	Suuririskiset tekoälyjärjestelmät	97
4.4.1	Vaatimustenmukaisuus	102
4.4.2	Tarjoajien vastuut	110
4.4.3	Tarjoajien seuranta- ja tiedonantovelvollisuus	112
4.4.4	Maahantuojien ja jakelijoiden vastuut	113
4.4.5	Tekoälyjärjestelmien käyttöönottajien vastuut	114
4.5	Tiettyjen tekoälyjärjestelmien avoimuusvelvoitteet	117
4.6	Yleiskäyttöiset tekoälymallit	118
4.6.1	Mallien yleiset avoimuusvelvoitteet	122
4.6.2	Systemisestä riskistä nousevat erityisvelvoitteet	124
4.7	Sääntelyhiekkalaatikot	126
4.8	Markkinaoikeus	127
4.9	Hallinnointi Euroopan unionin tasolla	129
4.10	Kansalliset toimivaltaiset viranomaiset ja seuraamukset	131
5	Digimarkkinasäädös	133
5.1	Portinvartijoiden ja ydinalustapalvelujen nimeäminen	135
5.2	Portinvartijoiden velvoitteet	140
5.2.1	Kilpailulle haitalliset ja epäoikeudenmukaiset käytännöt ..	143
5.2.2	Verkkomainontapalvelujen läpinäkyvyys	146
5.2.3	Dataan liittyvät haitalliset käytännöt	147
5.2.4	Mobiiliekosysteemejä koskevat haitalliset käytännöt	153
5.2.5	Palveluiden sitomista koskevat käytännöt	155
5.2.6	NIICS-yhteentoimivuusvelvoitteet	155
5.3	Velvoitteiden noudattaminen	158
5.4	Komission rooli	161
5.4.1	Markkinatutkimus	161
5.4.2	Tutkinta, täytäntöönpano- ja seurantavaltuudet	164
5.4.3	Seuraamukset	168

6	Digipalvelusäädös	171
6.1	Välityspalvelut	173
6.2	Välityspalvelujen tarjoajien vastuusta vapautuminen	176
6.3	Huolellisuusvelvoitteet	178
6.3.1	Yleiset huolellisuusvelvoitteet	180
6.3.2	Säilytyspalveluihin sovellettavat lisävelvoitteet	183
6.3.3	Verkkoalustojen lisävelvoitteet	184
6.3.4	Markkinapaikkojen lisävelvoitteet	193
6.3.5	Erittäin suurten verkkoalustojen ja erittäin suurten hakukoneiden lisävelvoitteet	195
6.3.6	Muut huolellisuusvelvoitteita koskevat säännökset	202
6.4	Toimivaltaiset elimet ja seuraamukset	203
7	Kuinka dataa ja tekoälyä säännellään?	207
7.1	Läpileikkaavat teemat	209
7.1.1	Teollis- ja tekijänoikeudet ja liikesalaisuudet	209
7.1.2	Henkilötietojen suoja	211
7.1.3	Kilpailullisuuden edistäminen	212
	Käytetyt lyhenteet	215
	Lähteet	219
	Asiahakemisto	229

Johdanto

Tässä kirjassa käsitellään viittä Euroopan unionin (EU) asetusta, jotka kaikki osaltaan sääntelevät datan käyttöä unionin sisämarkkinoilla. Nämä viisi asetusta ovat datanhallinta-asetus¹, digimarkkinasäädös², digipalvelusäädös³, datasäädös⁴ ja tekoälyasetus.⁵ Kaikki viisi asetusta ovat osa lainsäädäntöpakettia, jonka EU:n komissio esitteli helmikuussa 2020 hyväksytyssä datastrategiassa.⁶ Strategian pyrkimyksenä on ollut luoda Eurooppaan datan sisämarkkinat kaikkialta maailmasta tulevalle datalle, jossa niin henkilötiedot kuin muut suojattavat tiedot, kuten liikesalaisuudet, liikkuvat vapaasti ja turvallisesti. Datan sisämarkkinoilla yrityksillä on *vaivaton pääsy lähes rajattomaan määrään* dataa, mikä strategian mukaan on modernin talouskehityksen elinehto.⁷ Datan merkitys taloudellisena veturina on korostunut, sillä

1 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukset (EU) 2022/868, annettu 30 päivänä toukokuuta 2022, eurooppalaisen datan hallinnoinnista ja asetuksen (EU) 2018/1724 muuttamisesta (datanhallinta-asetus).

2 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukset (EU) 2022/1925, annettu 14 päivänä syyskuuta 2022, kilpailullisista ja oikeudenmukaisista markkinoista digitaalialalla ja direktiivien (EU) 2019/1937 ja (EU) 2020/1828 muuttamisesta (digimarkkinasäädös).

3 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukset (EU) 2022/2065, annettu 19 päivänä lokakuuta 2022, digitaalisten palvelujen sisämarkkinoista ja direktiivin 2000/31/EY muuttamisesta (digipalvelusäädös).

4 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukset (EU) 2023/2854, annettu 13 päivänä joulukuuta 2023, datan oikeudenmukaista saatavuutta ja käyttöä koskevista yhdenmukaisista säännöistä ja asetuksen (EU) 2017/2394 ja direktiivin (EU) 2020/1828 muuttamisesta (datasäädös).

5 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukset (EU) 2024/1689, annettu 13 päivänä kesäkuuta 2024, tekoälyä koskevista yhdenmukaistetuista säännöistä ja asetusten (EY) N:o 300/2008, (EU) N:o 167/2013, (EU) N:o 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 ja (EU) 2019/2144 sekä direktiivien 2014/90/EU, (EU) 2016/797 ja (EU) 2020/1828 muuttamisesta (tekoälyasetus).

6 Komissio 2020, 66, lopull.

7 Komissio 2020, 66, lopull, 4.

dataa käytetään uusien tuotteiden ja palveluiden luomisessa, tuotantotehokkuuden parantamiseksi, päätöksenteon tukena ja eritoten tekoälyjärjestelmien kouluttamisessa.

Datanhallinta-asetus astui kirjassa käsiteltävistä asetuksista ensimmäisenä voimaan tammikuussa 2021. Asetuksen ensimmäisenä tavoitteena on parantaa yritysten pääsyä julkisen sektorin dataan, jota aikaisemmin ei ollut mahdollista käyttää innovaatio- ja kehitystoimintaan datan suojatun luonteen vuoksi. Suojattua dataa ovat esimerkiksi julkisen sektorin elimen käsittelemät terveystiedot, joiden uudelleenkäyttö voi mahdollistaa uusien terveysteknologiainnovaatioiden syntymisen ja aiempaa tarkempien sekä laajempien tietokantojen käytön syöpätutkimuksessa.

Datanhallinta-asetus sääntelee myös ensimmäistä kertaa datan välityspalveluiden ja data-altruismipohjaisten organisaatioiden liiketoimintaa. Asettamalla yhtenäistetyt säännöt datan välityspalveluille EU toivoo niin yritysten välisen kuin yritysten ja kuluttajien välisen luottamuksen kasvavan. Datan välityspalvelut helpottavat datan jakamista teknisiä ja sopimusteknisiä ratkaisuja hyväksikäyttäen. Data-altruismipohjaiset organisaatiot taas keräävät luonnollisilta henkilöiltä ja yrityksiltä dataa yleisen edun mukaisiin tarkoituksiin, kuten terveyteen liittyviin tutkimuksiin tai ympäristöön liittyvien luonnonkatastrofien estämiseksi. Datanhallinta-asetus täydentää EU:n dataan liittyvää sääntelykehikkoa, johon on kuulunut muun muassa yleinen tietosuoja-asetus⁸, sähköisen viestinnän tietosuojadirektiivi⁹ ja avoimen datan direktiivi¹⁰ sekä tammikuusta 2024 lähtien myös datasäädös.

Datasäädös astui voimaan marraskuussa 2023, ja sen yhtenä merkittävimpänä uudistuksena on verkkoon liitettyjen tuotteiden (internet of things, IoT) ja niihin liittyvien palveluiden käyttäjien oikeus saada pääsy dataan, jota he tuottavat käyttäessään verkkoon liitettyjä tuotteita ja niiden liitännäispalveluja. Oikeus koskee luonnollisia henkilöitä, jotka ostavat verkkoon liitettyjä kulutustuotteita, kuten älykelloja tai älyautoja, ja yrityksiä, jotka

8 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2016/679, annettu 27 päivänä huhtikuuta 2016, luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta (yleinen tietosuoja-asetus).

9 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2002/58/EY, annettu 12 päivänä heinäkuuta 2002, henkilötietojen käsittelystä ja yksityisyyden suojasta sähköisen viestinnän alalla (sähköisen viestinnän tietosuojadirektiivi).

10 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2019/1024, annettu 20 päivänä kesäkuuta 2019, avoimesta datasta ja julkisen sektorin hallussa olevien tietojen uudelleenkäytöstä.

hyödyntävät esimerkiksi verkkoon liitettyjä sensoreita kerätäkseen mahdollisimman paljon tietoa teollisuuden koneiden tai laitteiden toimintaympäristöstä koneen toiminnan tehostamiseksi. Samalla säädös velvoittaa näiden laitteiden valmistajia suunnittelemaan verkkoon liitettyjä laitteita niin, että data on helposti käyttäjien saatavilla.

Kolmas kirjassa käsiteltävä asetus on toukokuussa 2024 voimaan astunut tekoälyasetus, joka on maailman ensimmäisiä tekoälyjärjestelmiin liittyviä lainsäädäntöinstrumentteja, joka sääntelee tekoälyjärjestelmiä horisontaalisesti, eikä esimerkiksi sektorikohtaisesti kuten Kiinassa.¹¹ Tekoälyasetus asettaa velvoitteita riskiperusteisesti tekoälyjärjestelmien ja yleiskäyttöisten tekoälymallien tarjoajille ja käyttöönottajille. Tekoälyasetus asettaa ensinnäkin rajat sille, mihin käyttötarkoituksiin tekoälyä voi käyttää unionin sisämarkkinoilla, kuten kieltämällä tekoälyn käytön kasvojentunnistustietokantojen luomiseksi ja tunteiden tunnistamiseksi työpaikoilla ja kouluissa. Toiseksi asetuksessa määriteltyjen korkeariskisten tekoälyjärjestelmien tarjoajien ja käyttöönottajien tulee varmistaa, että tekoälyjärjestelmät ovat rekisteröity EU:n tietokantaan ja ne ovat asetuksessa säädettyjen olennaisten vaatimusten mukaisia. Asetus täydentää näin EU:n tuoteturvallisuuslainsäädäntöä, jossa ei ole vielä otettu huomioon tekoälyjärjestelmistä juontuvia riskejä. Tekoälyasetus pyrkii myös helpottamaan tekoälyjohteisten innovaatioiden syntymistä sääntelyhiekkalaatikoiden muodossa, joissa yritykset voivat nopeammin varmistaa, että tekoälyjärjestelmät ovat vaatimustenmukaisia ennen markkinoille tuloa, yhteistyössä viranomaisten kanssa.

Kirjassa käsitellään myös digimarkkinasäädöstä ja digipalvelusäädöstä, jotka sääntelevät dataan liittyviä kysymyksiä kilpailuoikeuden ja kuluttajaoikeuden lähtökohdista. Molemmat asetuksista astuivat voimaan vuoden 2022 aikana. Digimarkkinasäädös keskittyy suurten alustapalveluiden etukäteisvalvontaan ja ennalta-ehkäisemään kilpailulle haitallisia käytänteitä, Säädöksen velvollisuudet koskevat ainoastaan suuria teknologia yrityksiä, joiden alustapalveluita käyttää merkittävä määrä Euroopan kansalaisista ja yrityksistä. Säädöksen tunteminen on eduksi pienille ja keskisuurille yrityksille, sillä säädös pyrkii nimenomaisesti vahvistamaan näiden mahdollisuuksia

11 Kiinassa tekoälyjärjestelmien käyttöä säädellään teknologia ja sektorikohtaisesti. Laissa säädetään esimerkiksi erikseen algoritmeista (Provisions on Management of Algorithmic Recommendations in Internet Information Services) ja synteettisesti tuotetusta sisällöstä (Measures for Labelling of AI-Generated Synthetic Content (draft)). Ks. Zhang 2024.

kilpailla digitaalisilla markkinoilla ja vahvistaa dataan liittyviä oikeuksia, kuten oikeutta datan siirrettävyyteen järjestelmästä toiseen.

Digipalvelusäädös suojelee taas kuluttajia alustapalvelujen kautta jaettavalta haitalliselta ja laittomalta sisällöltä. Säädös asettaa välityspalveluille huolellisuusvelvoitteita, joiden mukaan verkkoalustojen käyttäjien tulee voida ilmoittaa verkkoalustalle sisällöstä, jonka he katsovat olevan laitonta. Ilmoituksen jälkeen verkkoalusta on velvollinen toimimaan mahdollisen laitottoman sisällön poistamiseksi. Raskaimmat huolellisuusvelvoitteet koskevat erittäin suuria verkossa toimivia verkkoalustoja ja erittäin suuria verkossa toimivia hakukoneita, jotka komissio nimeää asetuksen mukaisesti.

Näitä viittä asetusta käsitellään usein toisistaan erillisinä, sillä asetukset koskevat eri oikeudenaloja, kuten kilpailuoikeutta, tuoteturvallisuuslainsäädäntöä ja kuluttajaoikeutta, mutta yhdessä asetukset kuuluvat uudenlaiseen, lainalat ylittävään toiminnalliseen kokonaisuuteen, josta voidaan puhua datasääntelynä. Kirjan tarkoituksena onkin ensisijaisesti antaa kokonaisvaltainen kuva EU:n datasääntelystä tarjoamalla systemaattinen lähestymistapa EU:n viiteen asetukseen, joista jokainen asettaa vaatimuksia sille, miten yritykset ja julkinen sektori käsittelevät dataa. Samalla kirja hahmottaa datasääntelylle ominaisia piirteitä ja läpileikkaavia teemoja, jotka toistuvat asetuksissa, ja jotka liittyvät esimerkiksi henkilötietojen käsittelyyn ja teollis- ja tekijänoikeuksien huomioimiseen dataa jaettaessa.

1.1 Datan saatavuus ja datanhallinta

Datan saatavuudella viitataan yritysten mahdollisuuteen hyödyntää niin julkisen kuin yksityisen sektorin halussa olevaa dataa. Datan saatavuuteen vaikuttaa, kuka on datan hallussapitäjä, kuka käyttäjä ja mikä on datan luonne, eli onko kyse esimerkiksi henkilötiedoista tai liikesalaisuuksista.¹² Henkilötietoihin liittyen useissa EU:n jäsenvaltioissa julkinen sektori ylläpitää terveys-tietokantoja, joita hyödyntämällä yritykset voivat kouluttaa tekoälyä muun muassa sairauksien tunnistamiseksi tai tarjota tekoälyratkaisuja sairauksien ehkäisemiseen.¹³ Tällöin kunnat, jotka tarjoavat julkisia sosiaali- ja terveyspalveluja, toimivat datan haltijoina. Terveystietojen suojattu luonne taas

12 Euroopan komissio 2020, 66, lopull, s. 6.

13 Euroopan komissio 2020, 66, lopull, s. 7.

vaikuttaa siihen, miten tietoja voi käyttää muuhun kuin siihen tarkoitukseen, johon tiedot on alkuperäisesti kerätty. Erityisesti datanhallinta-asetus pyrkii mahdollistamaan terveystietokantojen uudelleenkäytön innovointiin ja tutkimuskäyttöön – tietosuojalainsäädäntöä kunnioittaen.¹⁴

Datan saatavuutta edistetään myös säätämällä dataan liittyvistä oikeuksista. Datasäädöksen taustalla on esimerkiksi komission pyrkimys selvittää, kuka omistaa datan, joka syntyy teollisten tuotantoprosessien osana ja mitkä ovat tähän dataan kohdistuvat käyttö- ja pääsyoikeudet erityisesti, kun kyse on niin kutsutusta datan yhteistuotannosta, jossa tuotteen valmistajan ja käyttäjän voidaan katsoa osallistuvan tasapuolisesti datan syntymiseen.¹⁵

Datasääntelyssä ei kuitenkaan puhuta omistajuudesta. Oikeudellisena käsitteenä omistaminen (ownership) on istunut huonosti omistusoikeuden yleisten periaatteiden kanssa.¹⁶ Ensinnäkin useimmissa oikeusjärjestelmissä vaaditaan, että omistusoikeuden kohde on fyysinen objekti. Datanhallinta-asetuksessa, datasäädöksessä ja digimarkkinasäädöksessä on ensimmäistä kertaa annettu datalle määritelmä. Asetuksien yhtenäisissä määritelmässä dataa pidetään digitaalisena tietojen esittämisenä eri tiedostomuodoissa, kuten ääni-, kuva- tai videotallenteina.¹⁷ Data ei siis ole fyysinen objekti. Toiseksi tyyppipakkoperiaatteen (numerus clausus) mukaan omistusoikeuden kohteet on ennalta laissa määritelty, jotta sivullisten on mahdollista ottaa huomioon toisen henkilön omistusoikeus.¹⁸ Tämän vuoksi omistusoikeuden kohteiden tulee olla julkisia, kuten auton omistajan voi tarkistaa julkisesta rekisteristä. Datan kohdalla julkisuusvelvoitetta on hankala täyttää, sillä dataa voivat käyttää useat toimijat samanaikaisesti ilman, että se vaikuttaa datan laatuun tai määrään, jolloin on hankala myös määrittää datalle yhtä laillista omistajaa kerrallaan.

Datan omistajuuteen liittyvän problematiikan vuoksi datasääntelyssä puhutaan datanhallinnasta ja dataan liittyvistä oikeuksista, joiden kautta dataa suojataan välillisesti esimerkiksi tekijänoikeudella tai tietokantojen

14 Euroopan komissio 2020, 66, lopull; Euroopan komissio 2020, 65, lopull.

15 Euroopan komissio 2020, 66, lopull, s. 8.

16 Van Erp 2019, s. 10.

17 Datanhallinta-asetus 2 artikla 1 kohta; datasäädös 2 artikla 1 kohta; digimarkkinasäädös 2 artikla 24 kohta. Ennen näitä asetuksia datan määritelmä on ollut sidoksissa henkilötietojen määritelmään, joka on annettu yleisen tietosuojasetuksen 4 artiklan 1 kohdassa. Tietoihin, jotka eivät ole henkilötietoja, on viitattu yksinkertaisesti muina kuin henkilötietoina (i.e. datasäädös 2 artikla 4 kohta).

18 Van Erp 2019, s. 10.

erityissuojalla.¹⁹ Datanhallintaa ei ole määritelty erikseen EU:n lainsäädännössä tai politiikkadokumenteissa, mutta Komission data strategian mukaan sen voidaan katsoa käsittävän organisatorisia ja teknisiä toimintamalleja ja -rakenteita, jotka koskevat sitä, missä tilanteissa dataa voidaan käyttää, kuka sitä voi käyttää ja miten sitä voidaan käyttää.²⁰ Euroopan yksityisoikeuden instituutti on myös määritellyt dataan liittyvän oikeuden seuraavasti:

”a right against a controller of certain data that is specific to the nature of data as a non-rivalrous resource and that arises from the way the data is generated”.²¹

Yleinen tietosuojasetus on esimerkiksi jo vuodesta 2018 lähtien mahdollistanut rekisteröidyille oikeuden siirtää heitä koskevia tietoja järjestelmästä toiseen.²² Poiketen muista rekisteröityjen oikeuksista, yleisen tietosuojasetuksen 20 artiklan lähtökohtana on ollut varmistaa, että rekisteröidyt voivat hyötyä myös taloudellisesti heitä koskevan tiedon käsittelystä.²³ Datasäädös ja digimarkkinasäädös vahvistavat ja laajentavat tätä oikeutta nyt myös muihin kuin henkilötietoihin. Datasäädöksen 4 ja 5 artikla, joissa säädetään verkkoon liitettyjen tuotteiden valmistajien ja liitännäispalvelujen tarjoajien velvollisuudesta antaa käyttäjille yhteistuotettuun dataan, ovat myös pakottavaa lainsäädäntöä eikä esimerkiksi verkkoon liitettyjen laitteiden valmistajat voi sopimuksilla rajata dataan liittyvien oikeuksien käyttämistä.

EU pyrkii edistämään datan jakamista myös rakentamalla organisatorisia ja teknisiä infrastruktuureja, joita kutsutaan data-avaruuksiksi.²⁴ Data-avaruuksien tarkoituksena on mahdollistaa erityisesti yksityisessä omistuksessa olevan datan jakaminen ja datan hyötyjen jakautuminen eri toimijoiden välillä oikeudenmukaisesti. EU pyrkii poistamaan datan jakamisen esteitä, sillä datatalouden kehittymistä on hidastanut yritysten haluttomuus jakaa dataa, koska yritykset pelkäävät arkaluonteisten tietojen kuten liikesalaisuuksien paljastumista. EU:n visiona on yksi eurooppalainen data-avaruus,

19 Melart 2023, s. 4.

20 Euroopan komissio 2020, 66, lopull, s. 6.

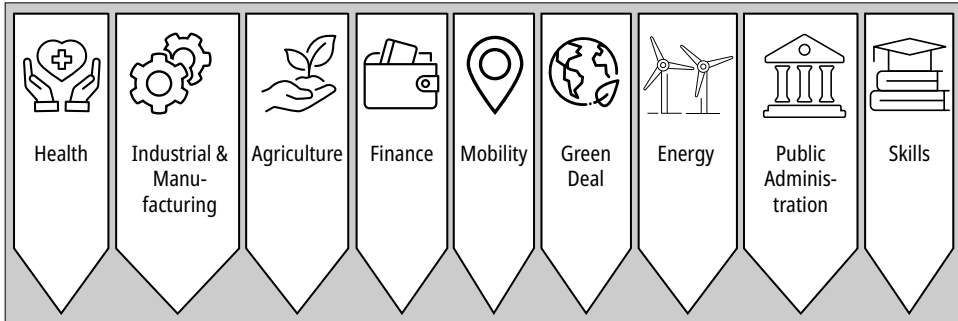
21 ELI – ALI 2023. Ks. Yksityisoikeuden yhtenäistämisen kansainvälinen instituutti (UNIDROIT 2023) sopimusperiaatteet digitaalisen omaisuuden (asset) hallinnalle, joissa on määritelty digitaalinen omaisuus ja hallinta.

22 Yleinen tietosuojasetus 20 artikla.

23 De Hert ym. 2018.

24 Euroopan komissio 2020, 66, lopull.

jota täydennetään alakohtaisella sääntelyllä.²⁵ EU:n datastrategiassa esiteltiin 11 alakohtaista data-avaruutta, joita EU pyrkii edistämään. Näitä aloja ovat esimerkiksi terveys, maatalous, liikkuvuus ja vihreä siirtymä.

Kuvio 1. Eurooppalaiset data-avaruudet.

EU hyväksyi keväällä 2024 eurooppalaisen terveysdata-avaruusasetuksen ensimmäisenä alakohtaisena data-avaruuksia koskevana lainsäädäntö-instrumenttina.²⁶ Asetuksessa säädetään terveystietojen ensisijaisesta ja toissijaisesta käytöstä tarkoittaen, että asetus mahdollistaa yksilöille entistä paremmat mahdollisuudet hallita omia terveystietojaan ja siirtää näitä tietoja eri terveydenhuollontarjoajien välillä sekä edistää terveystietojen uudelleenkäyttöä tutkimus- ja innovointitarkoituksia varten. Datanhallinta-asetus ja datasäädös myös osaltaan luovat horisontaalista sääntelykehikkoa data-avaruuksille.

Data-avaruuksissa toimii useita eri toimijoita kuten datan haltijoita, datan käyttäjiä ja yrityksiä, jotka tarjoavat dataa ja datapalveluita muille osapuolille. Esimerkiksi liikkuvuusdata-avaruuksiin voi osallistua logistiikkapalveluiden tarjoajia, jotka keräävät sensoreiden avulla tietoa liikenteen sujuvuudesta ja eri liikennevälineiden käyttöasteista, ja tarjoavat tätä dataa kolmansille osapuolille, joita voivat olla niin yksityiset kuin julkiset toimijat. Toisin kuin terveysdata-avaruuden kohdalla, eurooppalaisen

²⁵ Ks. European Commission 2024, 884, final.

²⁶ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2025/327, annettu 11 päivänä helmikuuta 2025, eurooppalaisesta terveystietoalueesta sekä direktiivin 2011/24/EU ja asetuksen (EU) 2024/2847 muuttamisesta.

liikkuvuusdata-avaruuden voidaan katsoa käytännössä koostuvan useista eri säädöksistä, joissa säädetään liikenteen ja logistiikan tietojen vaihdosta.²⁷

Suomessa toimii esimerkiksi Fintraffic-konserni, joka toimii liikenne- ja viestintäministeriön omistajaohjauksessa, on muodostanut liikennealan toimijoiden kanssa dataa jakavan yhteistyöverkoston eli dataekosysteemin.²⁸ Fintraffic tarjoaa muun muassa liikennetietoa Suomen tie-, rautatietie- ja vesiliikenteestä. Tätä ajantasaista ja avointa dataa voi käyttää sovelluskehityksessä, kuten Fintrafficin Maritime Data Space (MDS) -hankkeen tavoitteena on kerätä dataa rahtialusten liikkeistä ja luoda ratkaisuja alusten tuottaman datan jakamiseen sekä mahdollisesti myös vähentää liikenteeseen liittyviä päästöjä ja olla osallisena virheässä siirtymässä.²⁹ Hankkeen yksi käytötapaus on Just-In-Time-Arrivals, jossa seurataan rahtilaivojen matkoja sekä muita tietoja säästä, lastista sekä saapumis-, lähtö- ja kääntöajoista. Lisäksi siinä pyritään optimoimaan aluksen matka ja satamakäynti analysoimalla eri datalähteitä ja siten muun muassa vähentämään polttoaineen kulutusta.

1.2 Innovaatiota vai sääntelyä?

Ranska järjesti helmikuussa 2025 tekoälyhuippukokouksen Pariisissa, jossa EU:n komission presidentti Ursula von der Leyen ilmoitti EU:n mittavasta sijoituksesta tekoälykehitykseen ja tekoälyinnovaatioihin.³⁰ EU:n digikomissaria *Henna Virkkunen* totesi kokouksen yhteydessä, että EU pyrkii tulevaisuudessa poistamaan yritysten hallinnollista taakkaa ja poistamaan ”punaista teippiä”, jotta EU:n digitaalialan sääntely ei rasittaisi eurooppalaisten pienten ja keskisuurten yritysten kilpailullisuutta.³¹ Huippukokouksessa yhtäältä luvattiin siis lisätekoälyinvestointeja ja toisaalta regulaation kevennystä. Keskustelua digitaalialan sääntelystä kuvaa tämä vastakkainasettelu innovaation ja sääntelyn välillä.

EU:n datastrategiasta juontuvia lainsäädäntötoimia on esimerkiksi kutsuttu sääntelytsunamiksi, joka aiheuttaa turhia rasitteita yritykselle ja hidastaa teknologian kehittämistä Euroopassa. Säännöstelyn mittakaavasta antaa

27 Euroopan komissio 2023, 751, lopull, kohta. 4.1.

28 Fintraffic, kohta Lyhyesti dataekosysteemeistä.

29 Fintraffic, kohta Maritime Data Space.

30 European Commission, kohta Press release Feb 10, 2025.

31 Reuters, kohta Uutiset 10.2.2025.

Kokonaisvaltainen ja tiivis esitys Euroopan unionin datasääntelystä auttaa havaitsemaan datasäätelyn luomia mahdollisuuksia liiketoiminnalle ja ratkaisemaan datan jakamiseen ja hallintaan liittyviä oikeudellisia kysymyksiä.

Teos tarjoaa käytännönläheisellä tavalla kattavan kuvan uusista datan jakamiseen ja hallintaan liittyvistä velvollisuuksista sekä valottaa mahdollisuuksia, joita esimerkiksi laajennettu oikeus datan siirrettävyyteen voi tuoda pienille ja keskisuurille yrityksille. Kokonaisuuteen kuuluu osana myös tekoälyjärjestelmien sääntely.

Kirjasta hyötyvät niin teknologia-alan oikeudellisten kysymysten parissa työskentelevät henkilöt ja tietosuoja- ja tietoturva-asiantuntijat kuin tekoälyjärjestelmien kehittäjät ja käyttäjät. Kirja sopii myös kurssimateriaaliksi niin oikeustieteen kuin valtiotieteen opiskelijoille.

Sanna Toropaisella on EU-oikeuden kandidaatin ja maisterin tutkinto Maastrichtin yliopistosta. Toropainen kirjoittaa parhaillaan väitöskirjaa Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa, Legal Tech Labissä. Toropainen on pitänyt tietosuojaan liittyviä koulutuksia, ollut mukana luomassa datatalouteen liittyvää avointa verkkokurssia Sitran kanssa ja toiminut muun muassa tietosuojavastaavana Rikosseuraamuslaitoksella. Lisäksi hän on kerryttänyt laaja-alaista osaamista dataan liittyvistä kysymyksistä oman startup-yrityksensä kautta.